

כו, מד ואף גם זאת בהיותם בארץ אויביהם לא מאסתים ולא געלתים ללותם להפר בריתי אתם כי אני ה' א-לקיהם. הענין הוא, שנתבונן קצת בדרכי ההשגחה העליונה קצת מה שיוכל להבין, וזה, כי כאשר גזרה החכמה העליונה אשר ישראל יתנוודו

בארצות, שנים רבות מאוד מאוד, עד זמן אשר חקקה המטרה הא-לקית, אשר לבא לפומא לא גליא¹, חשבה אופנים ותחבולות אשר ישראל יתקיימו לגוי ולא יתבוללו בעמים. והעירה על זה גדול האומה לעשות בזה גדרים סייגים, אשר האומה תתקיים בשאון גלי הים ולא תטבע

2

במצולות הסער השוטף ברוח אמיץ וכביר. והנה הראשון המורה דרך ומלמד ראשי האומה² הוא אבינו הזקן יעקב, אשר ראה את אשר יקרה אותנו באחרית הימים³, חשב אשר אם יהיה שבעים איש בגוי חזק ואמיץ כמצרים מלפנים, הלא יתבוללו ויתבטלו אחד ברבבות רבה, חשב תחבולה ועצה, אשר בניו יהיו מצויינים שם בבגדיהם ובשמותם⁴. ולכן היו ישראל לגוי בפני עצמו⁵. ואם היה יעקב, אבי כל שבטי ישראל, קבור שם, הלא היו מתיאשים מארץ כנען והיו משתקעים במצרים ומחשיבים אותה לארץ מולדתם, והיה בטל יעוד האלקי עליהם, כי לא יהיה זרע אברהם רק חלק אחד מעם מצרים⁶. לכן צוה בכל עוז לקבור אותו בארץ כנען (בראשית מז, כט—לא), וידעו כי אבות האומה ויחוסה הוא בארץ כנען [שכאשר ידעו מעלתו⁷]. היו משתוקקים לקבורו וחשבוהו כאשר הוא למזבח, כמו שאמרו מה מזבח מכפר וכו'. ועיין במדרש שלא יעשו אותו עבודה זרה, יעויין שם⁸]. ובוה נקבע בנפש בניו קישור טבעי להשתוקק אל ארץ אבותיהם ולחשוב עצמם כגרים.

וזה (דברים כו, ה) "ויגר שם" — מלמד שלא ירד יעקב אבינו להשתקע אלא לגור שם (ספרי שם). פירוש, מלמד לדורות בכל גלות וגלות ההנהגה, שידעו שלא ירדו להשתקע רק לגור עד בוא קץ הימין, והיו מחשבים בעיני עצמם לא כאזרחים. וכן צוה יוסף (בראשית ג, כה) "פקד יפקד (א-להים אתכם, והעליתם את עצמותי מזה)". וכן כל השבטים, שבזה הניחו שורש גדול בלבב ישראל. ולכן (שמות א, יב) "ויקוצו מפני בני ישראל" — שהיו נחשבים בעיניהם כקוצים (סוטה יא, א) — שכמו שהקוצ אינו נסבך ועושה טרשים בשאר נטעים ואילנות, כן היו נחשבים ישראל, שלא דימו את עצמם למצרים והיו נפרדים בתכונותיהם ובהרגשתם, עד כי היו בעיני המצרי כקוצ⁹. ומוזה למדו גדולי האומה — ובראשם עזרא ואנשי כנסת הגדולה — שגדרו וסייגו האומה בי"ח דבר¹⁰, להיבדל מן הגויים בכל דרכיהם¹¹, שידעו ישראל כי הוא אכסנאי וגר בארץ נכריה, והוא כשתילי זיתים שאינו מתערב עם הרכבה אחרת¹². ולכן אמרו בירושלמי שאפילו אליהו אינו יכול

3

לבטל¹⁴, פירוש, כל זמן שלא בא הגואל ויפסק שעבוד מלכיות, אפילו בא המבשר ואמר כי תיכף יבא, לא יבטלו, שהם הם הדברים המקיימים להאומה בגולה, ומזכירים אותו שהוא ישראל והוא בארץ לא לו.

והנה מעת היות ישראל בגויים, ברבות השנים, אשר לא האמינו כל יושבי תבל כי יתקיימו באופן נפלא אשר לא ישער מחשבת אדם משכיל, היודע קורות הימים והמצולות אשר שטפו באלפי שנים על עם המעט והרפה כח וחדל אוינים [אשר זה לבד גם כן מופת נפלא וגדול על קיום האומה למטרה נשגבה א-לקית, אשר נתנבאו עליה הקדמונים]. הנה דרך ההשגחה כי ינחו משך שנים קרוב למאה או מאתיים. ואחר זה יקום רוח סערה, ויפוצ המון גליו, וכלה יבלה יהרוס ישטוף לא יחמול, עד כי נפורים בדודים, ירוצו יברחו למקום רחוק, ושם יתאחדו, יהיו לגוי, יוגדל תורתם; חכמתם יעשו חיל, עד כי ישכח היותו גר בארץ נכריה, יחשוב כי זה מקום מחצבתו, כל יצפה לישועת ה' הרחנתיות בזמן המיועד. שם יבא רוח סערה עוד יותר חזק, יזכיר אותו בקול סואן ברעש: — "יהודי אתה ומי שמך לאיש, לך לך אל ארץ אשר לא ידעת!" ככה יחליף מצב הישראלי

וקיומו בעמים, כאשר עין המשכיל יראה בספר דברי הימים. וזה לשתי סיבות¹⁵: — לקיום הדת האמיתי וטהרתו, ולקיום האומה. כי כאשר ינח ישראל בעמים יפריח ויגדל תורתו ופולו, ובניו יעשו חיל, יתגדרו נגד אבותיהם, כי ככה חפץ האדם אשר האחרון יחדש יוסיף אומץ מה שהיה נעלם מדור הישן. וזה בחכמות האנושית, אשר מקורן מחצבת שכל האנושי, והנסיון בזה יתגדרו האחרונים יוסיפו אומץ, כאשר עינינו רואות בכל דור¹⁶. לא כן הדת הא-לוקי הניתן מן השמים, ומקורו לא על ארץ חוצב. הלא אם היה בארץ ישראל מלפנים, הלא היה להם להתגדר בתיקון האומה כל אחד לפי דורו — בית דין הגדול היה יכול לבטל את דברי בית דין הקודם. ומה שגדרש בי"ג מידות, אף בית דין קטן היה יכול להראות אופן הישר בעיניהם. וראה ביום הכיפורים לענין שעורים מה שאמרו, שבדיני נפשות הוא כל אחד כפי הסכם חכמי דורו איזה שעור קצוב, יעויין שם¹⁷. ומלבד זה היה תמיד הופעה א-לקית רוחנית, מלבד מקדש ראשון, ששרה עליהם הרוח, והיו נביאים ובני נביאים, ואסיפת בעלי חכמה והטהרה המוכשרים לזה, כאשר כתב הרמב"ם בהלכות יסודי התורה¹⁸, והיה אורים ותומים¹⁹. אף

חפץ האדם העשוי להתגדר ולחדש²⁵? ! יבקר ברעיון כוזב את אשר הנחילו אבותינו, ישער חדשות בשכוח מה היה לאומתו בהתנודדו בים התלאות, ויהיה מה. עוד מעט ישוב לאמר "שקר נחלו אבותינו", והישראלי בכלל ישכח מחצבתו ויחשב לאזרח רענן, יעזוב לימודי דתו, ללמוד לשונות לא לו, יליף מקלקלתא ולא יליף מתקנא²⁶, יחשוב כי ברלין היא ירושלים, וכמקולקלים שבהם עשיתם כמתוקנים לא עשיתם²⁷. "ואל תשמח ישראל אל גיל בעמים" (הושע ט, א). אז יבוא רוח סועה וסער, יעקור אותו מגזעו יניחאו לגוי מרחוק אשר לא למד לשונו, ידע כי הוא גר, לשונו שפת קדשנו, ולשונות זרים כלבוש יחלוף, ומחצבתו הוא גזע ישראל, ותנחומיו ניחומי נביאי ה', אשר ניבאו על גזע ישי באחרית הימים. ובטלטולו ישכח תורתו, עומקה ופולולה, ושם ינוח מעט, יתעורר ברגש קודש, ובניו יוסיפו אומץ, ובחוריו יעשו

במקדש שני אמרו ששם שואבים רוח הקודש²⁸, והיה גלוי אור א־לקי תמיד חופף, אשר לא ידעו הדור מלפנים. ומהנהגה של האומה בענינים הזמניים, כאשר היה המשפט מסור להם לדון להוראת שעה, שהשעה היה צריכה לכך²⁹. לא כן בגולה, שנתמעט הקיבוץ והאסיפה בלימוד התורה, שמתעם זה אין רשות לשום בית דין לחדש דבר³⁰, כמו שכתב הרמב"ם בהקדמתו לספר משנה תורה, ואין שום חוזה ונביא³¹, ומחיצה של ברזל מפסקת בין ישראל לאביהם שבשמים³². כך היה דרכה של האומה, שכאשר יכנסו לארץ נכריה, יהיו אינם בני תורה, כאשר נדלדלו מן הצרות והגזירות והגירוש, ואח"כ יתעורר בהם רוח א־לקי השואף במ להשיבם למקור חוצבו מחצבת קדשם, ילמדו, ירביצו תורה, יעשו נפלאות, עד כי יעמוד קרן התורה על רומו ושיאו, הלא אין ביד הדור להוסיף מה, להתגדר נגד אבותם! מה יעשה

וזה לדעתי ביאור הגמרא ריש פסחים: וכאור בוקר בעולם הזה יורח שמש לצדיקים לעתיד לבא, אשר רש"י ור"ת גדחקו בה³³. ולפי זה כך פירושה, דכמו דאילת השחר שהוא קופץ כאיל, ומרגע לרגע יפול אור יותר בהיר ויש הוספה בהאור, כן יורח שמש לצדיקים לעתיד לבא. שזריחת השמש בעולם הזה על אופן אחד, מה שאין כן לעתיד לבא יהיה תמיד הופעה חדשה והשגות גדולות מרגע לרגע, במה שידעו מה שלא ידעו בידיעת השי"ת, ויתוסף להם הוספה והארה בכבודו יתברך מעת לעת, וכמו שאמר (תהלים פד, ח) "ילכו מחיל אל חיל", שלא יהיה לתלמיד חכם מנוחה בעולם הבא, כך שיהיו רצים בהשגה ובהארת אור א־לקי בלי הפסק. ובזה הפרט יהיה כאור בוקר, שהדמיון הוא בהוספת האור ומרוצתו המתגדלת מרגע לרגע ואינו עומד על תכונה אחת. בינה זה!

כי, ב בערכך נפשות.

לרבות ערך סתום. פירוש, שנותן בפחות שבערכין, שאינו בהישג יד. והוא כעין גזירה

חיל בתורת ה', יתגדרו לפשט²⁸ תורה בזה הגבול, אשר כבר נשכחה, ובזה יתקיים ויחזק אומץ. כה דרך ישראל מיום היותו מתנודד — פוק חזי אמירות דברים בספר אור זרוע סוף הלכות תפילה בתשובה מר"א מביהם ז"ל מעמד האומה בארצות פר"א, יעויין שם²⁹! וזה "לא מאסתים" — מיאוס הוא על שפלות האומה בתורה והשכלה הרוחנית המופעת מתורתנו הכתובה והמסורה. "לא געלתים" — הוא על גיעול ופליטה ממקום למקום. "לכלותם" — הוא על הגלות שזה גיעול וכליון חרוץ להאומה. "להפר בריתי אתם" — הוא על שכחות התורה. רק "כי אני ה' א־לקיכם", רצונו לומר, שהגיעול והמיאוס הוא סיבה שאני ה' א־לקיהם. אבל לא מיאוס וגיעול מוחלטת לכלותם ולהפר בריתי אתם חלילה. שעל ידי זה³⁰ יתגדל שמו ויתקיים גוי זרע אברהם, זרע אימונים, ראוי ועומד לקבל המטרה האלקית, אשר יקרא ה' לנו באחרית הימים בהיות ישראל גוי אחד בארץ, והיה ה' אחד ושמו אחד. ויש לנו בזה דברים רבים ואכמ"ל.